

Deák Ferenc emlékezete

Molnár András

A „becsület és kötelesség” eljegyzettje

Deák Ferencről, zalaegerszegi bicentenáriumi ünnepségén

Kétszáz évvel ezelőtt, 1803. október 17-én egy kis dunántúli faluban, a Zala megyei Söjtörön immár a hetedik gyermekét hozta a világra Deák Ferenc táblabíró 35 esztendőes felesége, Sibrik Erzsébet. A Ferenc névre keresztelt kisfiú születésével azonban nem boldogság, hanem gyász érkezett a családba, mert az édesanya belehalt a szülésbe. Mivel megözyvegyült édesapja eltaszította magától, a zalatárnoki rokonokhoz került a csecsemő. Ötéves korában, apja halála után idősebb testvérei, Deák Antal és Klára vették magukhoz Kehidára; ők nevelték fel és látták el szellemi útravalóval.

Deák Ferenc 73 évet élt, ebből 51-et zalai földbirtokosként, 22-öt pedig pesti polgárként. Alig harminc évesen, 1833 tavaszán, szülőföldje, Zala megye követeként kapcsolódott be az országos politikába, utolsó parlamenti beszédét pedig 70 esztendősen, 1873 nyarán mondta el. Négy évtizedes közéleti pályafutása során több alkalommal is történelemformáló szerephez jutott. Deák a 19. századi szabadelvű politikai és jogi gondolkodás egyik meghatározó alakja, és a mindenkori magyar történelem egyik legkiemelkedőbb államférfija volt. Tudását és tehetségét elsősorban a bécsi udvar abszolutista törekvéseivel szembenálló, liberális társadalmi reformokért és szabadságjogokért küzdő ellenzéki erők élén bontakoztatta ki. Az 1830-as évek derekától Deák volt a vezére a törvénytelenül perbe fogott és elítélt Wesselényi Miklós báró és Kossuth Lajos, valamint az országgyűlési ifjak felmentését célzó ellenzéki mozgalomnak. Deák kiváló taktikai érzékkel, a külpolitikai viszonyokat is figyelembe véve irányította az 1839/1840-es országgyűlés eseményeit. Elérte a politikai foglyok szabadon bocsátását, valamint azt, hogy a liberális reformellenzék háborítatlanul, minden korábbinál

szabadabb feltételek között vehesse fel és vitathassa meg a legégetőbb társadalmi problémákat. 1848-ban, igazságügyi minisztersége idején Deák új, a feudális jogviszonyokat végérvényesen felszámoló polgári és büntető törvénykönyv kidolgozását tervezte, ehhez azonban rövidnek bizonyult a Batthyány-kormány rendelkezésére álló öt hónap, az 1848 szeptemberében kezdődő szabadságharc pedig megakadályozta a reformkori tervek megvalósítását.

Deák a szabadságharc leverése után visszavonult a közélettől, és magatartása az osztrák önkényuralommal szembeni passzív nemzeti ellenállás jelképe lett. 1849 után Deák maradt szinte az egyetlen befolyásos ellenzéki politikus, akit nem végeztek ki, nem börtönöztek be, vagy nem emigrált. 1854-ben Széchenyi István gróf családja tette lehetővé Deák számára, hogy eladva kehidai birtokát, engedjen az elvárásnak, és az ország politikai életének központjába, Pestre költözzön. Deák ugyan nem viselt semmiféle hivatalt, mégis akkora volt a társadalmi rangja és elismertsége, hogy az uralkodó, az ifjú Ferenc József 1860 novemberében tőle kért politikai tanácsot.

Az 1861. áprilisától öt hónapig ülésező pesti országgyűlésen Deák az úgynevezett „felirati” pártot vezette a képviselőházban, és az 1848-as törvények, mint törvényes jogalap visszaállításának programját hirdette. Pártjának követeléseit az országgyűlést feloszlató uralkodó ekkor még visszautasította, Deák tekintélye, népszerűsége azonban tovább nőtt. Ekkor, az 1860-as évek elején kapta a haza bölcse és a haza atyja megtisztelő jelzőket. 1864 decemberében Deák titkos tárgyalásokat kezdett a bécsi udvar megbízottjával, 1865 áprilisában pedig a híres

húsvéti cikkében tárta a nyilvánosság elé az 1848-as alap módosítását immár elfogadó egyezkedési készséget. Deák, néhány héttel később, az egyik bécsi lapnak írott – később májusi programnak nevezett – cikksorozatában vázolta fel a kiegyezés forgatókönyvét. A Deák elképzeléseit követő kiegyezési tárgyalások mintegy másfél év elteltével sikerre vezettek. 1867. február 17-én az uralkodó miniszterelnökké nevezte ki Andrássy Gyula grófot, június 8-án magyar királlyá koronázták Ferenc Józsefet, aki július 28-án szentesítette az 1867. évi 12. törvénycíkket, a kiegyezés alaptörvényét. Deák Ferenc ezzel, a kiegyezés létrehozásával érte el politikai pályafutásának csúcspontját.

Ma már elfogultság nélkül megállapíthatjuk, hogy az Ausztria és Magyarország között létrejött államjogi kompromisszum hazánk történelmében szinte páratlan gazdasági és kulturális fellendülést eredményezett. Magyarország minden tekintetben modernizálódott, és nagy lendülettel igyekezett elérni a fejlett nyugat-európai civilizáció színvonalát. Deák Ferenc 1860-as évekbeli politikai tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult, hogy Magyarországon létrejött a korszerű jogállam, és megindult a társadalom polgárosodása.

Deák halála után, 1876. februárjában törvénybe iktatták „a haza körül hosszú évek során át szerzett” történelmi érdemeit, neve pedig végérvényesen összefonódott a kiegyezéssel. A későbbiekben egész életművének megítélésére rányomta a bélyegét, hogy alakját legnagyobb alkotásával azonosították. Az utókor általában aszerint méltatta vagy kárhoztatta Deák érdemeit, hogy milyen volt, hogyan változott a kiegyezésről alkotott vélemény. A közvetlen politikai érdektől vezérelt aktualizálás szándéka – hol halványabban, hol erősebben - mindig is befolyásolta az időszzerű Deák képet. A legdurvábban az 1950-es években bántak Deák emlékével: megalkuvónak, ideológiai szempontból nemkívánatosnak bélyegezték, száműzték a nemzeti Panteonból, sőt Zalában még a köztéri emlékműveit is megpróbálták eltávolítani. Deák Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmas arra, hogy alakját, tetteit és gondolatait hitelesen, minden eddiginél szélesebb körben tegyük ismertté, gazdag életművétől pedig igyekezzünk távol tartani az aktuál-politikai felhangokat és előítéleteket.

Deák szellemi és morális örökségének lehetnek a személyes történelmi érdemek elismerésén túli tanulságai is. Mély erkölcsi válsággal küszködő korunkban mindannyiunknak szüksége van

olyan fogódzókra, állandó értékekre, melyek belső tartást, gerincet adnak, amelyek formálják jellemünket, és amelyekhez igazítani próbáljuk cselekedeteinket. Ilyen erkölcsi normákat, örök érvényű emberi értékeket testesített meg a maga korában Deák Ferenc. Egy egész ország, egy egész nemzet történelmének alakítása csak keveseknek adatik meg, Deák kivételes jelleme, a politikai közéletben szinte példátlan erkölcsi tisztasága viszont morális erőforrás lehet valamennyiünk számára. Ünneplésünk csak akkor méltó igazán Deák emlékéhez, ha arra törekszünk, hogy magunkévá tesszük, és saját életünkben is érvényre juttatjuk a Deák által vallott és képviselt erkölcsi értékeket.

Deák Ferenc sohasem vágyott hatalomra, hírnévre vagy fényes karrierre. Számára a közérdek, a „közjó” szolgálata elsősorban lelkiismereti kérdés volt. Amikor 1833 áprilisában először választották Zala megye országgyűlési követévé, csupán bátyja unszolására, vonakodva fogadta el a megtiszteltetést. „Hidd el édes barátom – írta ekkor sógorának a pozsonyi diétáról – ha kötelesség és becsület állhatatosságot nem parancsolnának, én hamar, igen hamar ismét közöttetek lennék.” A kezdeti sikerek után később, az 1840-es évek derekán Deák borúlátóan ítélte meg Magyarországot esélyeit, politikai kilátásait. Ezért, és ismert szerénysége miatt utasította vissza a felkérést, hogy a párttá szerveződő liberális reformellenzék vezére legyen. Barátainak csupán arra tett ígéretet, hogy segíteni fogja törekvéseiket. „Tudod Te, hogy régen remény nélkül állok én véletek és közöttetek a csatatéren, de a siker reménye nélkül is kész vagyok küzdeni, mert ezt becsület és kötelesség parancsolják” – válaszolta Kossuthnak. Deák sohasem fogadott el fizetéssel járó közhivatalt, ezért Batthyány Lajos is csak a felelősségérzetére tudott apellálni, amikor 1848 márciusában felkínálta neki az igazságügy-miniszteri bársonyszéket. „Kényszerített a becsület és kötelesség” – vallotta később sógorának, miután mégis elfogadta a miniszteri tárcát. Becsület és kötelesség – visszatérő, meghatározó motívumai Deák cselekedeteinek. Olyannyira azok, hogy a kiegyezés után, visszautasítva a miniszterelnöki tisztséget, kitüntetések és minden más jutalmat, ennyit kért csupán az uralkodótól: „Ha meghalok, mondja el síromon, hogy Deák Ferenc becsületes ember volt.”

Hosszú közéleti pályafutása során még ellenfelei részéről is tisztelet és megbecsülés övezte

Deákot. Politikai harcmodora, stílusa, vitakultúrája szinte mindenki bennünk ébresztett. Sohasem keltett indulatokat vagy gyűlöletet, távol állt tőle az érzelmek felkorbácsolása. Ellenfeleivel kíméletes volt, a vele szembenállókat nem sértegette, nem gúnyolta, nem becsmérelte, mert nem lejáratni, megalázni és legyőzni, hanem meggyőzni kívánta őket a saját igazáról. Sohasem ellenfeleinek személyét, hanem az általuk képviselt politikai nézeteket, elveket vagy eljárást támadta. Jóindulattal, megértő szeretettel közeledett embertársaihoz, együtt érzett a szegényekkel és elesettekkel, erkölcsi kötelességének tartotta, hogy segítsen rajtuk.

Deák Ferenc egész életében arra törekedett, hogy lelkiismerete tiszta legyen, meglelje belső nyugalma, lelki békéjét. Éppen ezért volt kortársai körében, és ezért lehet előttünk is hiteles,

példaadó, követésre méltó személyiség. „Úgy hiszem – mondta egyik országgyűlési beszédében még az 1830-as évek elején – minden ember kebelében hordozza tetteinek legigazabb bíróját, a lelkiismeretet.” Deák hite és meggyőződése harminc évvel később sem változott. 1862 augusztusában adta gyámleányának, Vörösmarty Ilonának az alábbi – ma is megszívlelendő – jó tanácsot: „... önértetünket semmi úgy nem emeli, s lelkünknek semmi nem ad annyi nyugalmat, mint az öntudat, hogy kötelességeinket mindig híven és pontosan teljesítettük.”

(Az írás beszéd formájában hangzott el 2003. október 17-én, Zalaegerszegen, a Deák- emlékműnél rendezett ünnepségen.)

